

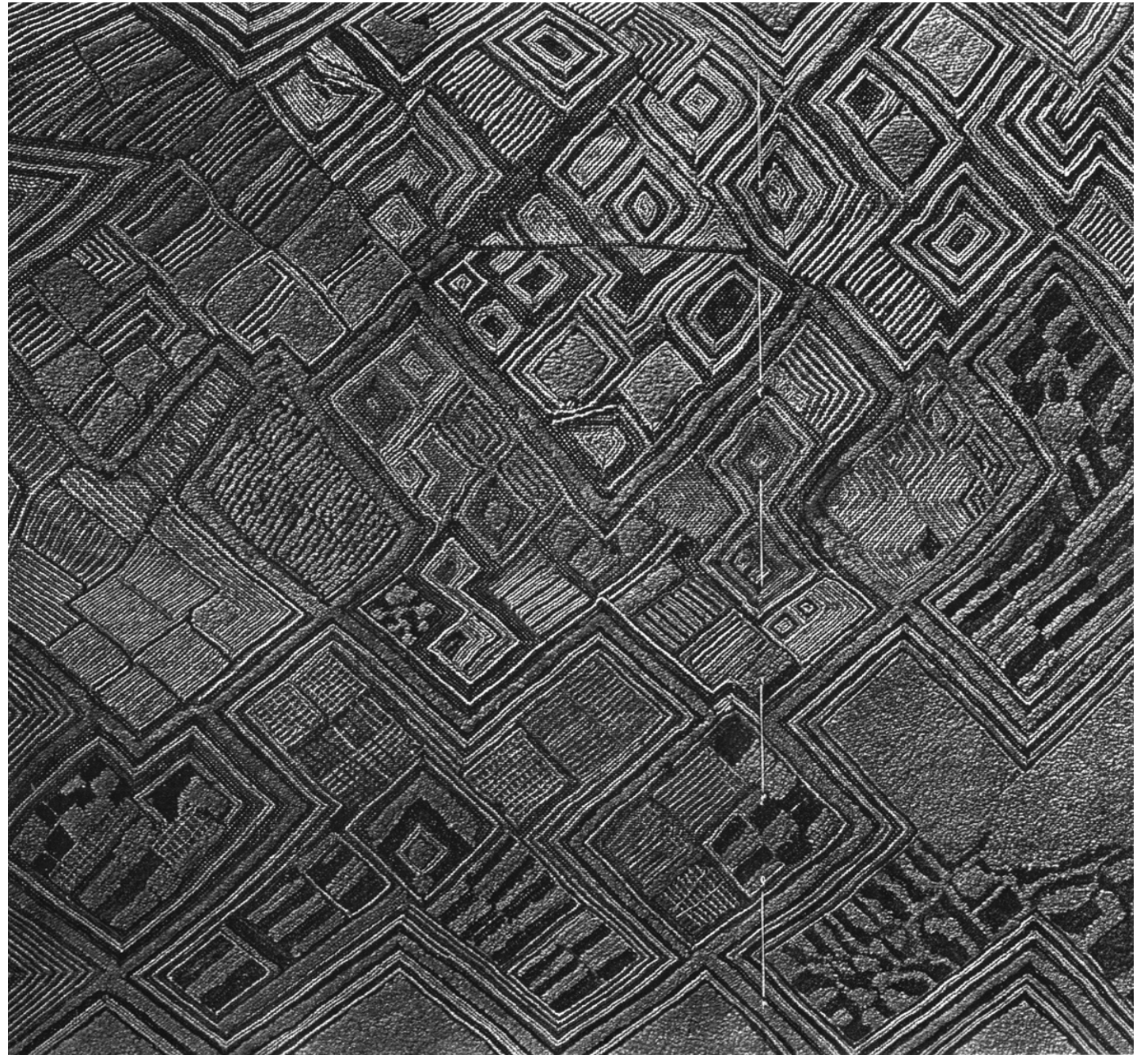
# **A CRAFT, AZ ART ÉS A DESIGN SZERVES EGYSÉGE**

## **A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI**

MAGYAR ÉS ANGOL NYELVEN

**PENKALA ÉVA**  
TEXTILMŰVÉSZ  
EGYETEMI ADJUNKTUS

**MAGYAR IPARMŰVÉSZETI EGYETEM  
DOKTORI ISKOLA  
2003.**

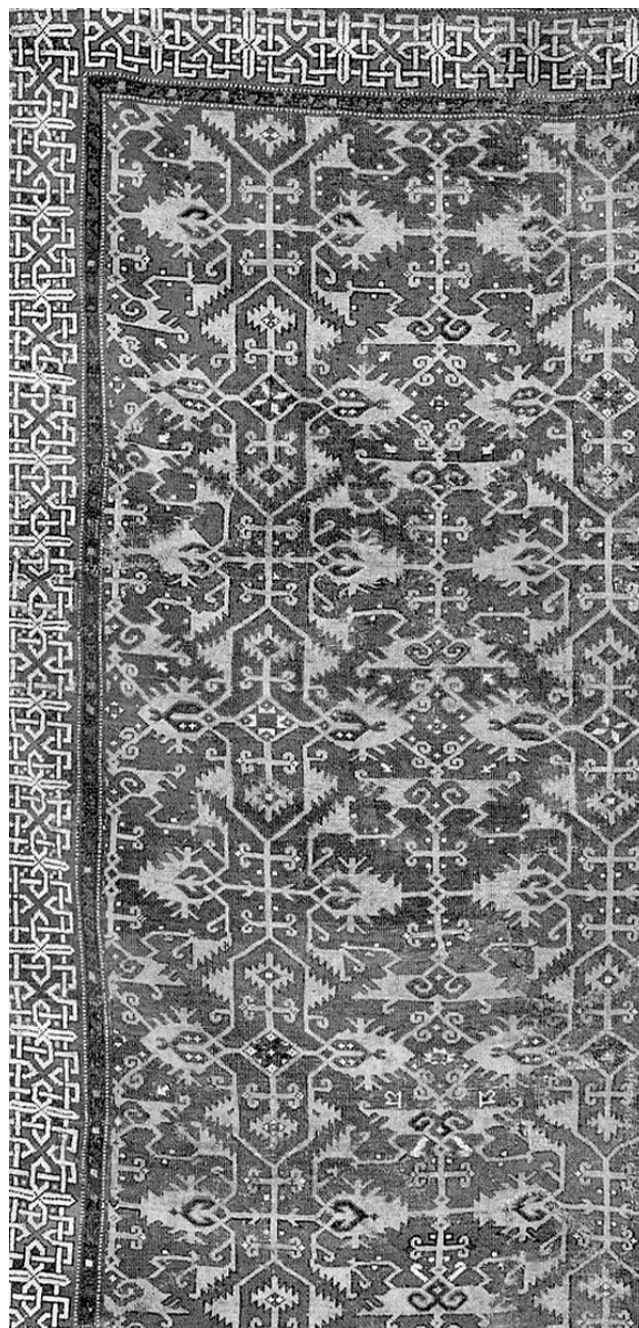


A Craft,  
az Art  
és a Design  
szerves egysége

avagy

a Kézművesség,  
a Művészet és  
a Tervezőművészet  
egymásra hatása és  
együttműködése





# ELSŐ TÉZIS

A CRAFT,  
AZ ART ÉS  
A DESIGN  
FOGALMÁNAK SZUBJEKTÍV  
MEGFOGALMAZÁSA

**Hiszem, hogy az ELMÉLET, és a TERVEZÉS nem létezhet GYAKORLATI ISMERETEK nélkül.**

Sőt mi több az, az elvetemült gondolat jutott eszembe, hogy **minden alkotói folyamat** ugyanerre a srófra jár.

Így a textilművészet tervezői stációi is visszacsatolós kapcsolatban vannak egymással.

Egyik lépés sem létezhet a többi nélkül.

A feladat elemzése, a céltudatos gyűjtés és fölmérés, ennek alapján a vázlatok készítése, vagyis a tervezés és mindezek kiértékelése; a tervezési folyamat első része.

És ismét tervezés és elemzés, technikai kísérletek sora következik, és a tervek dokumentációjának elkészítése alapján újabb választási helyzetbe kerülünk.

Végül pedig jöhet a kivitelezés.

Ez a szekvencia nagyon leegyszerűsítve írja körül az alkotói folyamatot.

## A KÉZMŰVESSÉGRŐL

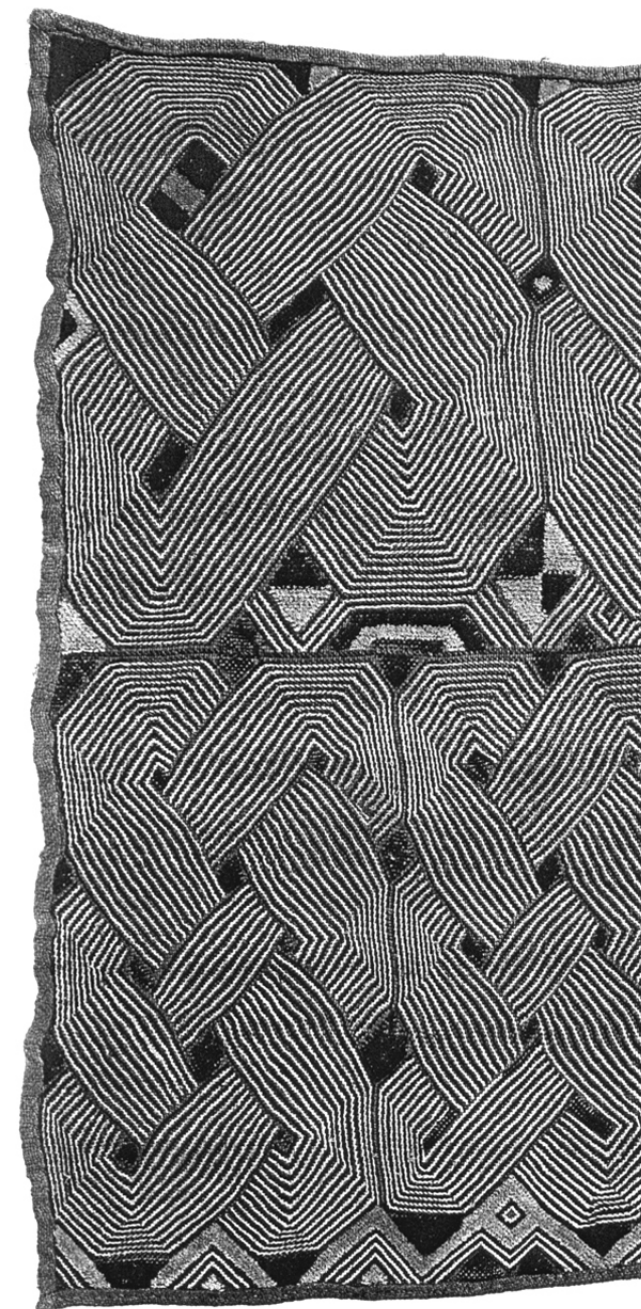
A kézművesség nekem elsősorban a hagyományok tiszteletét jelenti.

A kézműves alkotó ősei mozdulatait ismétli újra és újra. A régmúlt receptjeit veszi elő és megőrzi a "családi titkokat". Ősi formákat, anyagokat és díszítéseket használ, halmozza tapasztalatait.

Amikor pedig új tárgyat készít, a saját lelkén szűri át a régvolt elődök furfangjait, tudását. Ez a hagyomány mozdítja kezét, amikor saját korának környezetébe illeszti a régmúltra emlékeztető tárgyait. A vérbeli kézműves kutat keres a múltban és megpróbálja megőrizni, vagy újra fölfedezni elfeledett módszereket, formákat és mintákat.

### **Gondolataimat a NOMÁD SZŐNYEGEK világának elemzésével bizonyíthatom?**

Az életforma, a család szerkezetének bemutatása után a szőnyegszerű textíliák rendeltetését írtam körül. Majd pedig a valóságos élet kereteit "elfeledve" a szőnyegek vizuális jeleit és jelképeit vettem görcső alá. Az elrendezések, a mintázatok, a motívumok, a színek, a jelképek és a szövés módszereinek összefüggései körül kutakodtam.



## A MŰVÉSZETRŐL

Az úgynevezett "művészeti alkotás" nekem valami olyan kivételes érzékenységi helyzetet - mintegy megváltozott tudatállapotot - jelent, amikor a lélek rezgései összehangolódnak a múlt és a jövő "láthatatlan" történéseivel.

Ezt a csodás érzékelést a jelen időben zajló események váltják ki bennünk. Rezonálunk és megpróbáljuk nap, mint nap megfogalmazni környezetünk érzéseit és gondolatait, válaszainkat az állandóan változó kihívásokra.

**A KÉZMŰVESSÉG és a MŰVÉSZET fogalma ekkor összeér. Lágyan átfedik, illetve kiegészítik egymást.**

- A fogalmak egymásra csúszását először **a nomád szőnyegszövő kultúrák** szerkezetének tér és időbeli kiterjedésével és kiteljesedésével mutatom be.
- **Elsőként** említem a híres neves **HERAT-i szőnyegeket**. A herati szőnyegek "fogalommá" válásának élettörténetén keresztül szeretném bemutatni a "herati minta" jellegzetes elrendezését és a jelképek lehetséges megfejtéseit.
- A **második példázatom** a rég-régmúltba vezet, a Kr.e. 5. századba, Bashadarszk és a Pazyrik völgyébe.

Tehát másodszorra a híres neves, mindenki által ismert **és csodált PAZYRIK - SZŐNYEGET** idézem meg.

- A harmadik példázat **alanya és tárgya a KERT** - szőnyegek lettek.
- **A művészetről szóló elmélkedésem negyedik illusztrációjaként a kárpitba szőtt EGYSZARVÚ LEGENDÁJA jött segítségemre.**

Kézenfekvő lett volna, hogy a legismertebb kárpitsorozatot válasszam, de végül úgy döntöttem, hogy egy kevésbé ismert kárpitsorozatot választok példázatként.

**Az Egyszarvú vadászatát.**

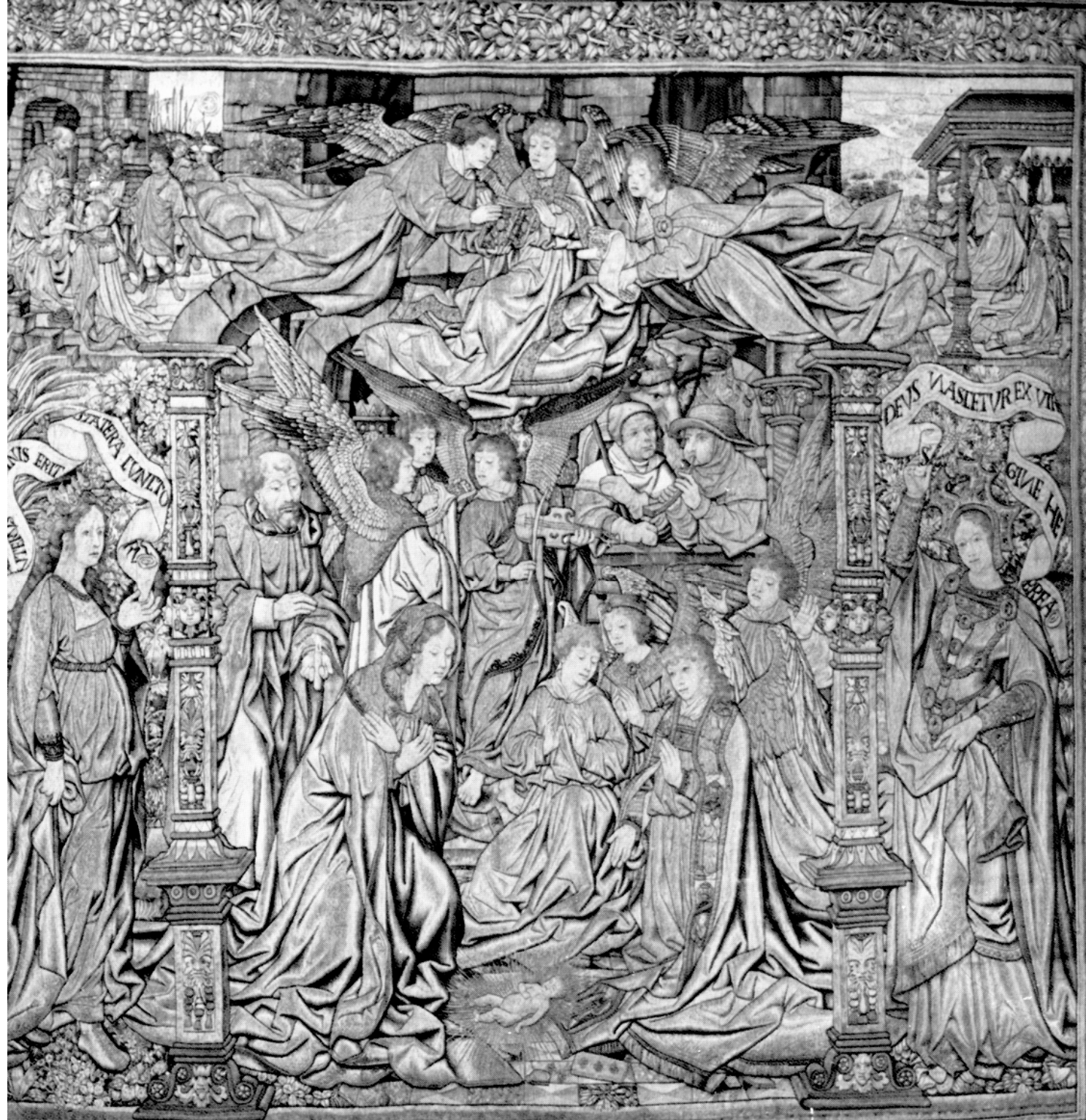
A kárpitsorozat hat viszonylag ép darabból és egy hetedik töredékeiből áll és valószínűleg a 15. század végén szőtték.

A faliszőnyeg-sorozat hosszas hanyatttás után, 1920 óta a New York-i Cloisters gyűjteményben látható, ahol - múzeum kiállítási és gyűjtési elvei szerint - korhű környezetben mutatják be a látogatóknak.

A hét szőnyeget vizuális szempontból, az elrendezések, az ábrázolatok és a jelképek bemutatásával elemeztem.

Mind a négy példa esetében az egyes darabok kompozíciójának drámai csomópontjait kerestem, de nem feledkezhettem meg készítésük körülményeiről.

A korról, a helyről és a művésztől...



## A TERVEZŐMŰVÉSZETRŐL

Ugyanezeket az egymásra rétegződéseket láttam akkor, amikor a "hagyományos értelemben vett" formatervezett tárgyakat nézegettem, vizsgálgattam.

Kerestem azokat a határvonalakat, amelyek körülírhatnák a tervezőművészet tisztásait.

Először az Egyetem Tanszéki struktúrájában néztem körül.

**Úgy láttam, hogy az oktatás szerkezete két részre szakadt.**

Először is létezik két tanszék, amely tisztán a használt anyagok és technikák mentén különül el a másik háromtól.

**A Szilikát és a Textil tanszékre gondolok.**

- **A szilikát tanszék** három technológiát ajánl: a kerámia, a porcelán és az üveg tárgyak tervezésének művességét és művészetét.
- **A textil tanszék** két nagy - és furcsa módon ezen belül - öt szakirány oktatására vállalkozott. Ezek a szakirányok ismét kissé zavaros elkülönüléseket és átfedéseket mutatnak.

**Az "anyag-tervező" szakirányok technológiák mentén határozzák meg önmagukat.**

Mégpedig **Nyomó és Szövő szakirányként.**

**A textil tanszék szerkezetében is lelhetünk egy-két "átmeneti" területet.**

- Például a "Hurkos" avagy a "Kötő és hurkoló" szakirányt.
- A "Bőr szak" szintén átmeneti helyet foglal el a tanszék és egyben az egyetem szövetében.
- A hagyományos értelemben vett "öltözéktervező" szakirány ismét inkább a feladat-orientált szakirányok családjába tartozik, bár lágyan vonzódik a művészeti területekhez.

**A másik három tanszék inkább "feladat orientált" tanulmányokat ajánl a hallgatóknak.**

**A Formatervező Tanszék,** úgymint a Textil Tanszék szerkezete átmeneti állapotot mutat, hiszen ambivalens három részre oszlik.

- A **fémműves,** alias ötvös irányra. Vagyis a kézműves tervezésre.
- A klasszikus értelemben vett **ipari formatervezésre.**
- És egy a formatervezés és a "vizuális kommunikáció" közötti átmeneti tervezési területre: a **csomagolás tervezésre.**



**A "Vizuális kommunikáció" Tanszék  
oktatási területeinek értelmezése a  
legingoványosabb.**

Magába foglal négy nagyon különböző  
technikai háttérű látványbéli és  
érzékelési kulturális mezőt.

- **Az alkalmazott, vagyis a  
hagyományos értelemben vett reklám-  
grafikát.**

A kihívásokra adott válaszok megjelenési  
formája és technikai háttere a legrégebbi  
hagyományok használatától ível  
napjainkban elfogadott "Hyper H-T  
módszerekig. "A zsír és a víz harcától" a  
számítógép memóriájáig.

A kézművességtől a High Tech-ig.

- **A fotó-művészet oktatását.**
- **A videó művész-képzést.**
- **És az animációs film készítésének  
oktatását.**

**Legtisztábban az Építész Tanszék  
körvonalazta azokat a témaköröket,  
amelyek oktatására vállalkozott.  
Építészeti, Belső-építészeti és  
Bútortervezés.**

A félévente meghatározott feladatok  
kombinációi vázolják föl az "építészeti  
gondolkodásmód" szerkezetét.

Összefoglalásként hallgassák meg  
véleményemet.

A kézműves hagyományokra, a művészi  
intuícióra és a tudomány kutatási  
eredményeire épül rá a technika és a  
technológia föltarthatatlan fejlődése.

De furcsa módon megjelent egy minden  
eddigit szempontot fölülíró elv, mégpedig  
a gazdasági szféra kívánsághalmaza.

És ez a gyártói és kereskedelmi kívánság  
folyamatosan a társadalom vélt, vagy  
provokált fogyasztói igényeire hivatkozik.

Az embernek csupán annyi javat  
szabadna fogyasztania és legfőképpen  
termelnie, amennyi föltétlenül szükséges  
léte fönttartásához.

Paradigmaváltásra lenne szükségünk...

Véleményem alátámasztásra két  
jellegzetes példát választottam:

- **Elsősorban az úgynevezett  
"házgyári konyha program" kissé  
ironikus bemutatását,**
- **Másodsorban pedig az általam a  
főbb témaköröket bemutató  
önkényesen válogatott, a régvolt és  
újólág tervezett tárgyak képeinek  
párhuzamos bemutatását tartottam  
megfelelő formának.**

Erkölcsei törvényünké kellene válnia  
annak, hogy nem szabad senkit  
félrevezetni, befolyásolni, manipulálni.

**Sem szövegekkel sem pedig képekkel.**







## MÁSODIK TÉZIS

A HÁROMFÉLE  
GONDOLKODÁSMÓD  
EGYÜTTESEN VAN JELEN AZ  
ALKOTÁS FOLYAMATÁBAN

### AZ ELSŐ TÉZIS TANULSÁGAI:

**Először:** a CRAFT fogalma nekem nem csupán a szűken vett kézművességet jelenti, hanem a hagyományok összességét is magába foglalja.

**Másodszor:** az ART fogalma a "szépművészetek" alkotásain túl az intuitív megismerés és a világban jelen lévő erők - legyenek azok természeti jelenségek "szentek, avagy profának", vagy az emberi életet keretbe foglaló kultúra - megjelenési formáit kell, hogy közvetítsék az alkotó és a befogadó rétegek között.

**Harmadszor:** a DESIGN fogalma nem szűkülhet a szakmai közgondolkodásban az "ipari formatervezésre". Az ipari méretekben sokszorosítható tárgyak tervezésére.

Arra a következtetésre jutottam, hogy kultúránk szövetében a kézműves, a művészeti és a tervezőművészeti érzékenység egymást feltételező "szimbiózisban" létezik.

**ELŐSZÖR** azt állítom, hogy minden Ember alkotta tárgy; magába foglalja ezt a három mesterségesen szétválasztott fogalom szempontrendszerét.

Azt nem vitatom, hogy egy-egy tárgy elemzése esetén az arányok változékonyságot mutatnak. Éppen ez a gyönyörűség a dologban az emberi elme dicséretére.

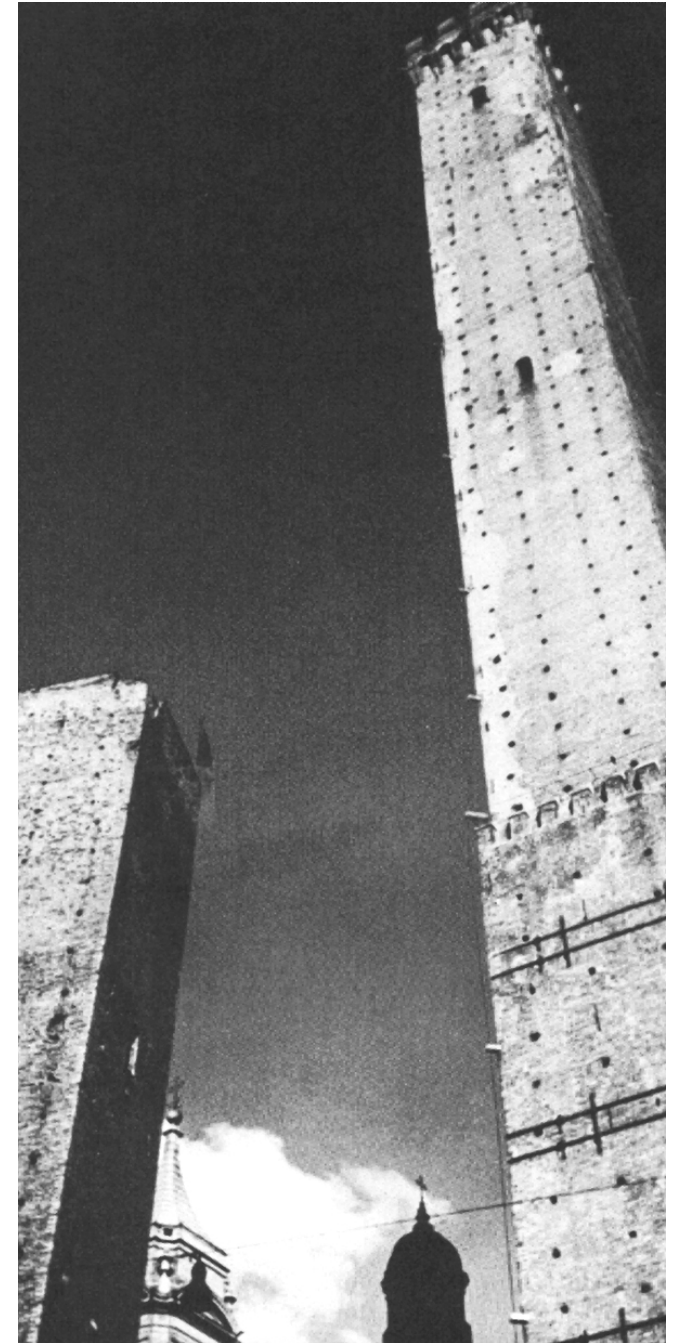
Mert hiszen az emberi elme kreativitása oly' csodálatra méltóan játékosan racionális, emocionális és transzcendens egyszerre. Önkényesen egyik elemet sem emelhetjük ki ...

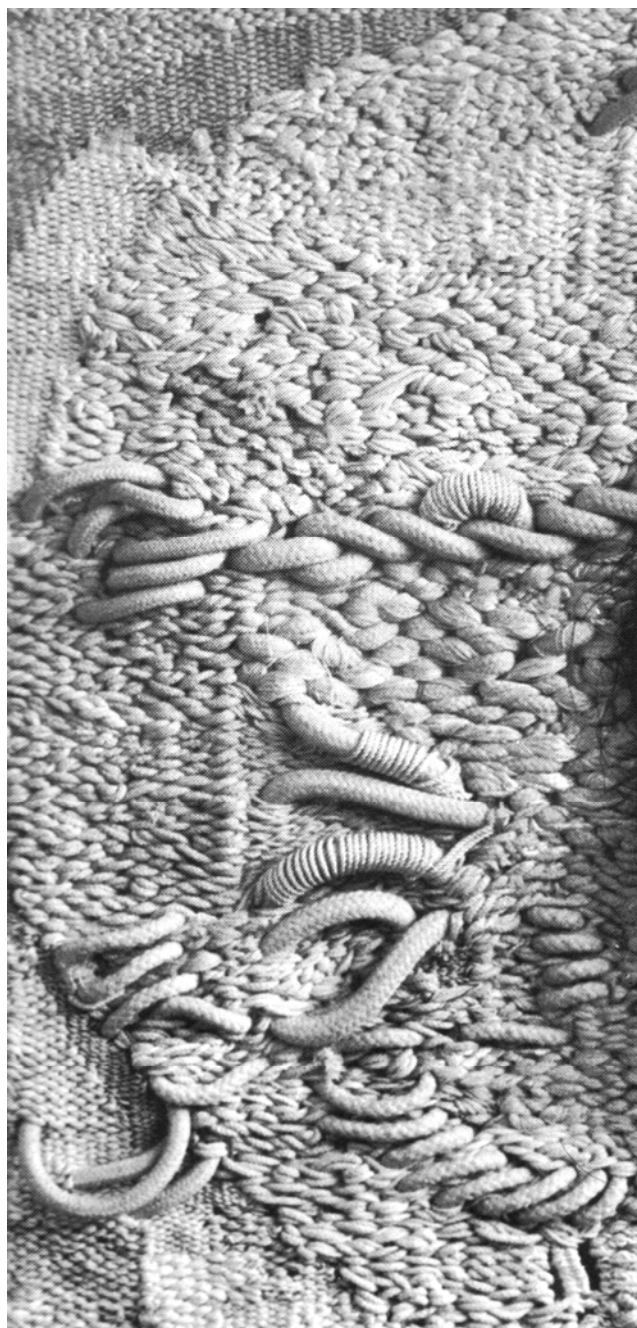
**MÁSODSORBAN** azt állítom, hogy a "kézműves alkotó", a "művész" és a "tervezőművész" azonos utat jár be a tervezői folyamat során.

A DESIGN varázsnnyelvén szólva: a probléma megoldás folyamatában.

Mindannyian meghatározzuk a feladatot. Adatokat és inspirációkat gyűjtünk. Majd elemezzük az összegyűjtött adatokat és fontossági sorrendbe rendezzük őket.

Vázlatokat készítünk, válogatunk a vázlattervek közül, ütköztetjük elképzeléseinket a feladat céljával. Ekkor döntenünk kell, ki kell választanunk a megfelelő tervet, tervcsoportot.





A döntési aktus után technikai kísérleteket készítünk és kiválasztjuk közülük a megfelelő megoldásokat. Most következik a "tesztelés", a vásárló, a megrendelő, a gyártó és a többi által. Végül pedig jön a kivitelezés.

Szerintem a három terület között egyetlen ponton válnak el az ösvények. És ehhez a keresztúthoz akkor jutunk el, amikor a tervező kezéből kikerül a mű. Magyarán szólva mikor, melyik fázisban hagyjuk magára tervünket.

**A kézműves** kezében tartja a teljes folyamatot, a gondolattól a tárgyig.

**A művész** már megosztotta az alkotó folyamatot. Tevékenységét már fele fele részben segítőire bízta. De még művészi és szellemi értelemben végigkíséri, szemmel tartja a mű megszületését. Magáénak tekinti és aláírja a művet.

**A tervezőművész**, jó esetben részt vehet az úgynevezett "0 széria" kialakításában. Rossz esetben átadja terveit, modelljeit a megrendelőnek; és soha többé nincs beleszólása, hogy mi is fog születni tervei alapján. A további folyamatok már a "fejlesztő mérnökök" hatáskörébe kerül.

**A tervezéseméleti különbség azon a ponton jelenik meg, hogy mikor és milyen állapotban engedjük ki kezeink közül a gondolatot.**

**Tézisem bizonyítását "indirekt" példák fölvonultatásával mutatom be.**

Az élet folyamának "hétköznapi" területeiről választottam három mezőt.

Ezek pedig:

- **A HAJLÉK építése.**
- **Az ÜNNEP és a VARÁZSLAT, avagy a LÉLEK építészte.**
- **A HÉTKÖZNAPOK OTTHONOSSÁGA avagy a TÁRGYTERVEZÉS identitása.**

Nem véletlenül maradt ki a felsorolásból a KÉZMŰVESSÉG jellegzetes példája. Hiszen a példák mindegyikét átítatja a kézművesség hagyománya.

**A HAJLÉK ÉPÍTÉSE:**

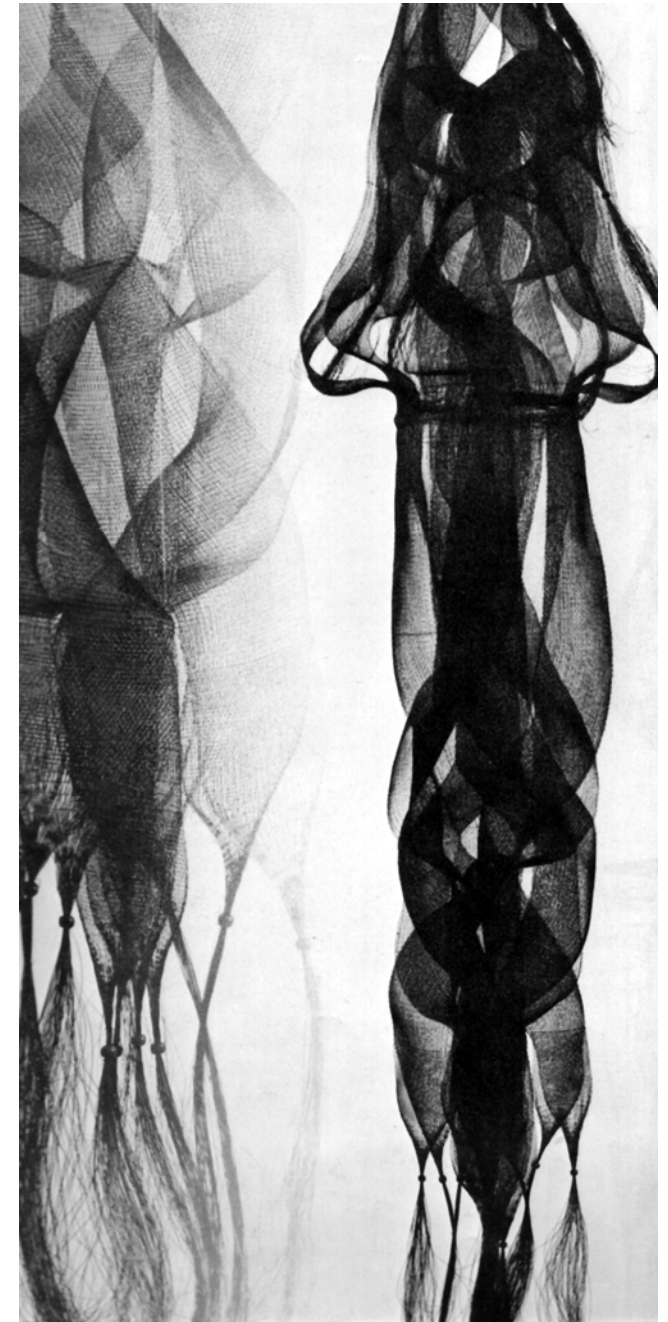
- Építészet építész nélkül,
- Kós Károly élete és életműve.

**AZ ÜNNEP, A VARÁZSLAT,  
A LÉLEK ÉPÍTÉSZETE**

- Magdalena Abakanowicz élete műve.
- És kortársainak felfedező útjai.

**A HÉTKÖZNAPOK OTTHONOSSÁGA  
AVAGY  
A TÁRGYTERVEZÉS IDENTITÁSA**

Ez a "bizonyítási eljárás" lesz a legellentmondásosabb, ugyanakkor a legizgalmasabb. Ezen a ponton lép be a képbe a formatervezett tárgyak népszerűsítésének gesztusa; a "vizuális kommunikáció".

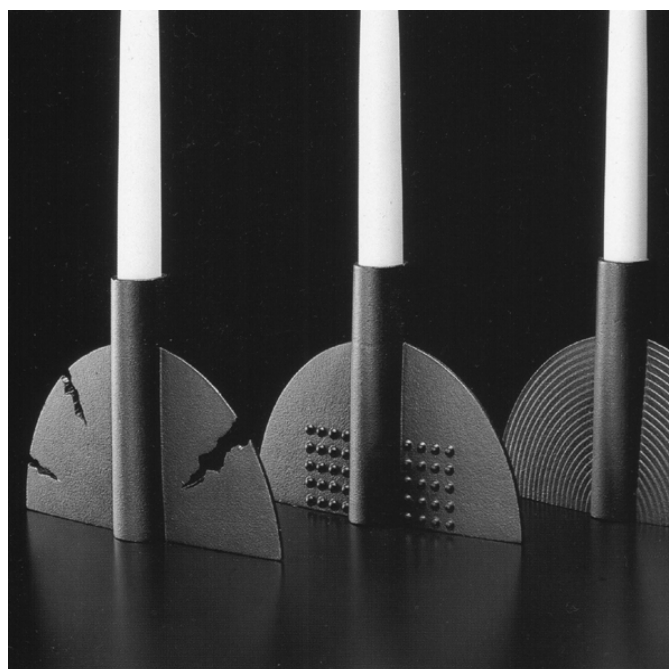




Le kellene fordítanunk a fogalommá vált szókapcsolatot.  
De remélem megteszi helyettem valaki más.

**Példáimat a SKANDINÁV és a JAPÁN DESIGN, valamint a reklámok alkotásai közül válogattam.**

Most amikor gondolataimat, szövegeimet és képeimet összerendezem, egyre inkább arra a következtetésre jutok, hogy a fölvázolt prekonceptió bizonyítást nyert. **Először is**, bármelyik "területről" választottam példát, a **tervezési folyamat** azonos lépéseket kívánt meg az alkotótól.

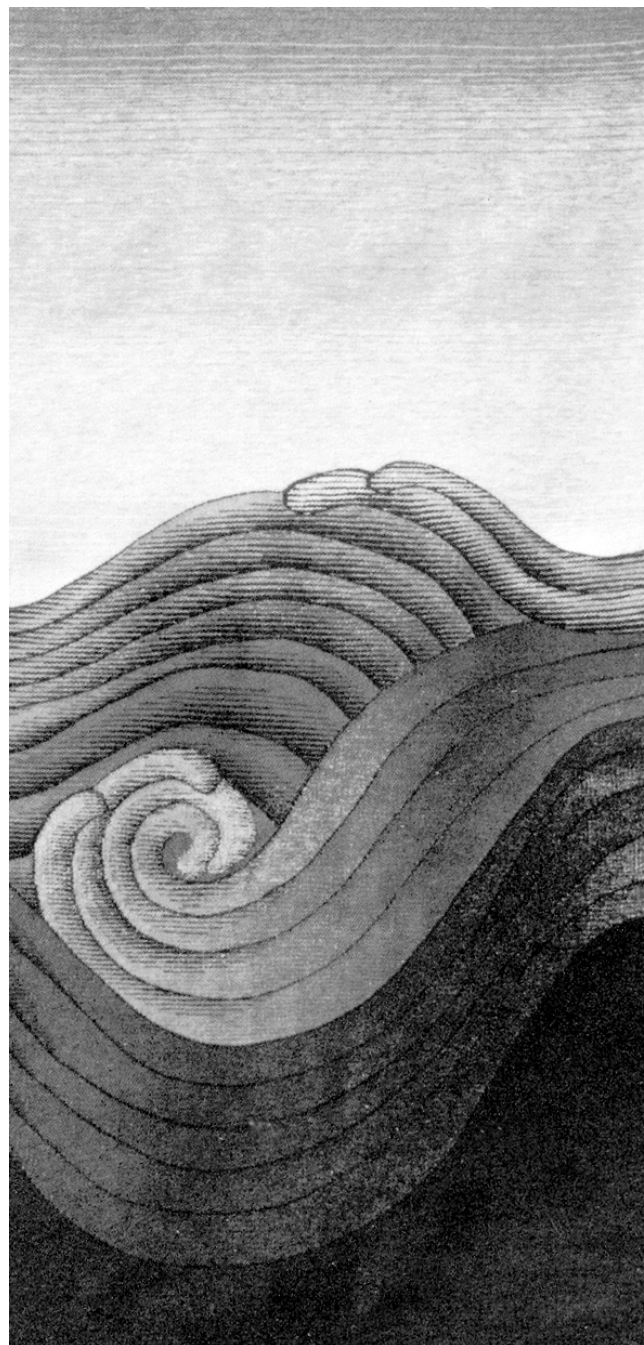


**Másodszor pedig**, a KÉZMŰVES, a MŰVÉSZ, és a TERVEZŐ is nagyon hasonló mozzanatokon keresztül jut el az elkészült "tárgyig vagy tárgysorozatig".

**Harmadszor**, mindhárom alkotói terület az EMBER fizikai és szellemi otthonosságát szolgálja zord világunkban. A reklámparról nem szeretnék beszélni...

Egyetlen kép jut eszembe, Papanek professzor könyvének címlapja, melyen egy félmeztelen indiai nincstelen görnyedt hátán hordoz egy "Tele-Vízió" készüléket...Rémálom.





## HARMADIK TÉZIS

### HOGYAN JELENIK MEG A GONDOLKODÁS EGYSÉGE MESTERMUNKÁIMBAN?

**ELSŐ MESTERMUNKÁMBAN:**  
a NAGY SZÖVÉSKÖNYV 1. és  
a NAGY SZÖVÉSKÖNYV 2.  
című ismeretterjesztő  
könyvekben?

Kíváncsiságom afelé hajtott, hogy megtaláljam azt a rendező elvet, amely mindhárom területen föllelhető. Lehetséges, hogy saját gondolataimat kerestem és találtam meg. Itt és most meg kell neveznem a szellemi rendező elvet, ez pedig az összes dimenziót átható **szimbólumok világa**.

Az első könyv szerkezetében én a **Szőnyeg és Kárpitszövés fejezetét** írtam meg.

A második könyv témái közül a **Csomók és a makramé**, a **Fonás**, avagy a **fonatolás** és talán a **Sodrott szövés**, avagy a **vetülék ikercsavarás** történetének, hagyományainak és technikai fortélyainak bemutatása lesz a feladatomban. Írhatok, kísérletezhetek, rajzolhatok és fényképezhetek...



## **MÁSODIK MESTERMUNKÁM, A KÁRPIT ALKOTÁSA KÖZBEN IS EZ A HÁRMAS GONDOLKODÁS- MÓD EGYÜTTES ALKALMAZÁSA VEZÉRELTE.**

1. A probléma feszültsége, melyet föl kellett oldanom: a külső nyomás alóli felszabadulás volt. A nyomás kívülről, a 70-80-as évek szellemi közegéből jött. A belső feszültség egyre nőtt, és vizuális formát keresett magának, megszülettek az első vázlatok.
2. Az "igények fontossági sorrendje" bensőmből fakadt.
3. A "megoldási javaslat" tíz évnyi késéssel készült el, akkor, amikor össze-rendeződött a hatalomtól "független" kárpit anyagi háttere.
4. A szövés eszközeinek meghatározása volt a legnehezebb feladat. Mennyire kössem meg kezeimet? Döntöttem.
5. A falikárpit szövésének három ősi, hagyományos módszerét választottam. Az alapnélküli hashure-t, a hetes alapú vonal-rasztert és a négy szál közötti racionális szín-keverést.
6. Az pillanatnyi érzelmek sugallta rögtönzéseket kizártam a szövés menetéből.
7. A munka készül majd csak elkészül, és egyszer csak megtalálja a helyét szellemi tereinkben. Várom, van időm.



